

An aerial photograph of a busy street in Brussels, Belgium. The street is filled with a large crowd of people, many of whom are walking. There are several bicycles parked along the sidewalks. On the left, a grey building has a sign that reads "PHARMACIE APOTHEEK". On the right, a red brick building has a sign that reads "L'Espresso". In the background, the city skyline is visible, including several tall buildings and a church with a spire. A pink banner is overlaid at the top of the image.

ERFGOED BRUSSEL

December 2019 | Nr032

Dossier **DE STRAAT ANDERS BEKEKEN**

Varia **ALEXIS DUMONT**
SAINT-VERHAEGEN

Koningsplein, kasseien in porfier en hardstenen plaveien [T. Schlesser © urban.brussels].

INLEIDING

De straat anders bekeken

CHRISTOPHE LOIR EN CECILIA PAREDES

Koningsplein, 1000 Brussel (A de Ville de Goyet, 2019 copyright urban.brussels)

Op 2 mei 2019, in het kader van het Irisfeest en het 30-jarig bestaan van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, stelde regisseur en scenarist Luc Jabon in de Henry Le Bœuf-zaal van het Paleis voor Schone Kunsten in avant-première zijn film *Brussel, een tocht door de stad* voor. De Brusselse straten zijn de hoofdrolspelers in deze documentaire die de vele facetten van de stedelijke ruimte toont, van het verleden tot de uitdagingen van vandaag. Deze filmische blik op de straat past in een bredere beweging van vernieuwde inbezitneming, herovering en opnieuw bewoonbaar maken van de straat – een tendens die niet alleen in de kunst tot uiting komt maar ook in herinrichtingsprojecten voor de publieke ruimte en in de onderzoeksthema's binnen de sociale wetenschappen. De straat is opnieuw actueel. Dat bewijzen ook de vele publicaties die sinds een tiental jaar vanuit diverse invalshoeken – historisch, geografisch, cultureel, sociologisch en architecturaal – over dit onderwerp verschijnen¹.

De materiële en erfgoedgeschiedenis van de straat, en meer algemeen van de publieke ruimte, moet echter nog grotendeels geschreven worden. Er bestaan weliswaar meerdere gidsen en aanbevelingen voor de inrichting van de publieke ruimte waarin het aspect erfgoed aan bod komt, zoals de publicaties *Streets for All*, uitgegeven door *Historic England*, of in het Brussels gewest het *Handboek van de openbare ruimten* en een recente studie over de neoclassicistische straat². De erfgoedstudies blijven echter voor het merendeel toegespitst op de gebouwen.

Het doel van dit nummer van *Erfgoed Brussel* is dus om het erfgoedaspect van straten te bestuderen. We gaan in op hun historische evolutie en materiële kenmerken en denken na over de meest aangewezen methodes om hun erfgoedwaarde te bepalen en hun voortbestaan te verzekeren. Daarvoor moeten we in elk geval afstand nemen van de zuiver functionele en technische visie van de 20ste eeuw die de straat uitsluitend als een verkeersweg beschouwde. Om de erfgoedwaarde van de straat te begrijpen moeten we 'anders naar de straat kijken', met een knipoog naar de ondertitel van het werk van Michaël Darin over de comédie urbaine, waarin hij voorstelt anders naar de stad te kijken om de complexiteit van het stadsweefsel te vatten³.

De verschillende auteurs die aan dit nummer hebben meegewerkt, laten zien hoe de moderne straat in de loop van de 19de eeuw tot stand kwam via haar diverse samenstellende elementen, meer bepaald door de verschijning van een nieuw profiel met het trottoir als voornaamste innovatie

(C. Loir), de verbreding van de straat die een verschuiving van de bestaande rooilijnen meebracht (T. Schlessler), de systematische bestrating met kas-seien (F. Tourneur) en de integratie van beplantingen langs de openbare weg (C. Sommeillier, C. Leclercq, B. Campanella). Omstreeks 1900 waren de publieke ruimte en de straat in het bijzonder voorwerp van debat, zoals blijkt uit de esthetisering van de stad (C. Chéron) of de grafische voorstellingswijzen van de historische straten (C. Paredes). Na meer dan een halve eeuw waarin de straat herleid werd tot loutere verkeersweg, kondigden meerdere publicaties in de jaren 1980 en 1990 de herovering van de publieke ruimte aan (M. Demanet). De wettelijke bescherming van de historische wegen is pas laat op gang gekomen en blijft beperkt en complex (M. Muret). Een verruiming van het begrip erfgoed en een erkenning van de straat als stedelijk landschap (A. Autenne) zijn nochtans dringend aan de orde omdat we helaas moeten vaststellen hoe weinig er rekening wordt gehouden met de erfgoeddimensie bij recente herinrichtingen van de publieke ruimte in het Brussels gewest (T. Jossart). Het komt erop aan de instandhouding van het erfgoed te verzoenen met hedendaagse uitdagingen inzake bereikbaarheid en duurzaamheid, waarbij men het specifieke karakter van sommige assen respecteert, zoals de straten van het historische centrum dat Unesco-erfgoed is (Q. Demeure, P. Cordeiro) en de steenwegen die het wegennet op gewestelijke schaal vorm hebben gegeven (M. Alecian).

Dit nummer nodigt niet alleen uit om de straat anders te bekijken, te bestuderen en te evalueren, maar ook om de analyse voort te zetten. Doordat we de klemtoon wilden leggen op het meest gewone, hebben we ons beperkt tot het object 'straat' en dit geïsoleerd van het 'stadsplein', dat in het kader van een algemene studie van de publieke ruimte uiteraard ook moet worden meegenomen. En zelfs wat de straat betreft, hebben we vaak gefocust op de rijweg, die ons het meest origineel leek, maar de uitdaging zou nu zijn om ook de gebouwen opnieuw te integreren, om zodoende het stedelijke landschap in zijn totaliteit te omvatten.

NOTEN

1. Zie GRUET, B., *La rue à Rome, miroir de la ville. Entre l'émotion et la norme*, Presses de l'Université Paris-Sorbonne, Parijs, 2006; LAITINEN, R. en COHEN, T.V. (red.), *Cultural History of Early Modern European Streets*, Brill, Leiden-Boston, 2009; of het dossier 'La Rue' in het tijdschrift *Romantisme. Revue du dix-neuvième siècle*, 2016/1 (nr. 171); ALONZO, E., *L'Architecture de la voie. Histoire et théories*, Editions Parenthèses, Champs-sur-Marne – Marseille, 2018.
2. Project *Streets for All* op www.historicengland.org.uk; DEMANET, M. en MAJOT, J.-P., *Handboek van de openbare ruimten*, IRIS Uitgaven, Brussel, 1995; SCHLESSER, T., *Le paysage urbain néoclassique à Bruxelles. Un patrimoine urbanistique remarquable dans la ville contemporaine*, KCML, Brussel, 2019.
3. DARIN, M., *La comédie urbaine. Voir la ville autrement*, Editions Infolio, Gollion, 2009.

COLOFON

REDACTIECOMITÉ

Stéphane Demeter, Paula Dumont,
Murielle Leseqque, Griet Meyfroots,
Valérie Orban, Cecilia Paredes,
Brigitte Vander Bruggen

EINDREDACTIE NEDERLANDS

Paula Dumont

EINDREDACTIE FRANS

Stéphane Demeter

REDACTIESECRETARIAAT

Stéphane Demeter

COÖRDINATIE DOSSIER

Cecilia Paredes en Christophe Loir (ULB)

COÖRDINATIE ICONOGRAFIE

Cecilia Paredes

AUTEURS/ REDACTIONELE

MEDEWERKING

Marion Alecian, Aurélie Autenne,
Céline Chéron, Paula Cordeiro,
Françoise Cordier Marie Demanet,
Quentin Demeure, Thibaut Jossart,
Harry Lelièvre Isabelle Leroy, Murielle
Leseqque, Christophe Loir, Griet
Meyfroots, Marc Meganck, Sylvianne
Modrie, Muriel Muret, Cecilia Paredes,
Thomas Schlessler, Christian Spapens,
Francis Tourneur, Tom Verhofstadt.

NALEZING

Koenraad Raeymaekers, Wim Kenis,
Coralie Smets, Tom Verhofstadt en de
leden van het redactiecomité

VERTALING

Gitracom, Hilde Pauwels, Erik Tack,
Ubiquus Belgium NV/SA

VORMGEVING

Polygraph'

ONTWERPER VAN DE MAQUETTE

The Crew communication nv

DRUK

Graphius Brussels

VERSPREIDING EN

ABONNEMENTENBEHEER

Cindy De Brandt,
Brigitte Vander Bruggen
bpeb@urban.brussels

BEDANKINGEN

Martin van Berkel, Frédéric Hoebeeck,
Frank Scheelings, Thomas Schlessler,
het team van het Documentatiecentrum
urban.brussels

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Bety Waknine, directeur-generaal,
urban.brussels (Gewestelijke
Overheidsdienst Brussel
Stedenbouw en Erfgoed)
Kunstberg 10-13, Brussel

De artikelen zijn gepubliceerd
onder de verantwoordelijkheid
van de auteurs. Alle rechten voor
het reproduceren, vertalen of
herwerken zijn voorbehouden.

CONTACT

Urban.brussels
Kunstberg 10-13, 1000 Brussel
www.erfgoed.brussels
bpeb@urban.brussels

HERKOMST VAN DE FOTO'S

Mochten er ondanks onze inspanningen
om alle reproductierechten te
betalen toch nog gerechtigden zijn
die niet gecontacteerd werden, dan
worden zij verzocht zich kenbaar
te maken bij Urban.brussels

LIJST MET AFKORTINGEN

AOE - Archief Onroerend
Erfgoed
ARAU - Atelier de Recherches
et d'Action Urbaines
CIDEP Centre d'information, de
documentation et d'étude du patrimoine
ERU asbl Centre d'Études et de
Recherches Urbanistiques
F.R.S. - FNRS - Fonds de la
recherche Scientifique
KBR Koninklijke Bibliotheek
- Bibliothèque royale
KIK-IRPA - Koninklijk Instituut voor
het Kunstpatrimonium / Institut
royal du Patrimoine artistique
MSB - Museum van de Stad Brussel
PMW asbl - Pierres et
Marbres de Wallonie
RTC - Royal Trust Collection
SAB - Stadsarchief Brussel

ISSN

2034-5771

WETTELIJK DEPOT

D/2019/6860/019

Cette revue paraît également
en Français sous le titre
Bruxelles Patrimoines.

ERFGOED BRUSSEL REEDS VERSCHENEN

001 - November 2011
Terug naar school

002 - Juni 2012
De Hallepoort

003-004 - September 2012
De kunst van het bouwen

005 - December 2012
Hôtel Dewez

Extra nummer 2013
Het erfgoed schrijft onze geschiedenis

006-007 - September 2013
Brussel, m'as-tu vu ?

008 - November 2013
Industriële architectuur

009 - December 2013
Parken en tuinen

010 - April 2014
Jean-Baptiste Dewin

011-012 - September 2014
Geschiedenis en herinnering

013 - December 2014
Cultusgebouwen

014 - April 2015
Zoniënwoud

015-016 - September 2015
Ateliers, fabrieken en kantoren

017 - December 2015
Stadsarcheologie

018 - April 2016
De Gemeentehuizen

019-020 - September 2016
Stijlen gerecycleerd

021 - December 2016
Victor Besme

022 - April 2017
Art nouveau

023-024 - September 2017
Natuur in de stad

025 - December 2017
Conservatie op de steigers

026-027 - April 2018
Kunstenaarsateliers

028 - September 2018
Het Erfgoed, dat zijn wij!

Extra nummer - 2018
De restauratie van
een uitzonderlijk decor

029 - December 2018
Historische Interieurs

030 - April 2019
Beton

031 - September 2019
Een plaats voor kunst

urban.brussels zet resoluut in op de kennismaatschappij en wil met zijn publiek een moment van introspectie en expertise delen over de stedelijke thema's van vandaag. De pagina's van *Erfgoed Brussel* bieden het stedelijk erfgoed in al zijn diversiteit een forum voor open en pluralistische reflectie. *De straat anders bekeken* is de gelegenheid om de coherentie van de opdrachten van urban.brussels over het fundamentele stedelijke object dat de straat is te bevragen en de geïntegreerde aanpak van zijn acties in het Brusselse landschap duidelijk zichtbaar te maken.

Bety Waknine,
Directeur-generaal

U

15 €

ISBN 978-2-87584-184-1